

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИНҢ КОММУНИСТИК ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ
КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТЕРИНИН, АНЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ
ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИН ОРГАНЫ

1957

МАЙ

26

ВОСКРЕСЕНЬЕ

№ 104 (3816)

Өртөө 20 көп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

В. Е. Ворошиловтун ВДР-де чоруп тура-
ры (4 арын).

СОВЕТ УЛУСТУН УНУ: — Атомнуг бол-
гаш водородтук чепсектиң шенелдиги сок-
сатыр, биске дайын херек чок! (4 арын).

БИСТИН-БИЛЕ ЧАРЖЫН ТУРАР ОБ-
ЛАСТА: Хакасияның Бей районунда
(4 арын).

Экземптерге билеттер (4 арын).

Номчулуктарын биске биске
(4 арын).

Г. Сабиржанов. — Хоорай пионерлериниң
сезу (4 арын).

Аниматор Фестивальдары (4 арын).

СУД ЗАЛЫНДАН: Д. Давид. — Балу
орларын шийткен (4 арын).

ЧОННУҢ КАДЫЗЫ ДЭЭШ

Кезип эмнээр өрөөндө стол кырында бү-
гү чүдүр белектерингиз. Боога эңдизин,
аар багыланган кижини кезер эмчи Алек-
сандр Иванович Кануников кичээптеги-
ли-биле кезип эгелзэн. Оң дуулаачы-
ны М. Власов-биле эмчи сестраны Л. Куз-
мина кезер херекселерин болгаш эске-
даа бүгү чүдүрлерин анаа үзүк соксаа чок
дамчылып берип турганнар. Ол кончут
нарын кезиптишкен удаанда чедиптиш-
киң доозуган. Багыланган кижиниң
чүдө шөбүдүрлерин бенин дүргөсүн он
үш хире тараа оттары деже алы берген
болган. Кезер эмчи ол бүгүнү ап каггаш,
оолга дүргөн дузаны чедирген... Улуг-
Хеминд Хендерге алмап чораш, боога
эңдизин он ады харыг Кыргыс Маадыр-
оолдун чалым назынын анык кезер эм-
чи А. И. Кануников ынчаар камгалап
алган.

Кыргыс Маадыр-оол ам кодуунда эти-
ниң чыдар. Кызыл хоорайда область эм-
челериниң сагал-оолдар бижир депте-
ринге Маадыр-оол мынчаар бижзэн: «Дун
бооп таварышканын халыптың айымында
чаш назымын камгалап алган кезер
эмчи Александр Иванович Кануникова
чүрөктү ханымында улуу-биле өөрүп
чедирим».

Анык кезер эмчи Кануниковтун ду-
гайында чүдө Кыргыс Маадыр-оол эвес,
ааа эмчелер эске-даа хей-хей кижилер
улуг хүндүктелди-биле чугаалашын ту-
рарлар. Соок аарыгларының талазы-биле
кончут нарын кезиптишкен сөөктү үдө
ол кылтылаан. Сегип үнгөн аарыг кижилер-
ден эмнелериниң сагал-оолдар бижир
дептеринге эмчи Кануникова өөрүп че-
диргенни илереп бижиреп баар тавар-
ыгалар кончут ховар. Оң кезип эм-
нөө кижилери шүптү-ла каа-задык кыл-
дыр экирээш, чоруп турар.

Чоннуг мурунуга бодунун бедик хү-
дээлгезин харысалгалы-биле медресе
билип турар, боттарының херээңи мас-
терлери болу берген шаа мыдыг эмчилер
болгаш фельдшерлер бистиң область
эвес. Мыдыгларының чижээңге
РОФССР-ниң адырдыг эмчилери В. Пузюв,
И. Радченков, анык эмчилер Д. Ондар-
ны, Н. Сидихты, Третьякованы баа фель-
дшер Лиза Союну болгаш оон-даа эске-
лерин кирип болур.

Ылангыя Сут-Халде район эмнелериниң
аргелекчизи, ында бол эмчи эш Сидык
чоннун кадым камгалаар херекке боду-
нуг бүгү-ле билиглерин, арга-дуржулга-
ын берип турар. Оң аргелекчилеп турар
эмнелеринде аарыг кижилерин эмнээр-
ге бүгү-ле таарымчалыг байдалдар тур-
густунган. Ол, колхозтарын эмнелге сал-
бырларында улуг дузаны көргүзүп, ыра-
чок черлерге болгаш бачым аарыгларга
чалаалгаларга ойталаашкын чокка барып
турар. Ол ышкаш Тады районун Алаак
суурда көдө эмнелге салбырларын эрге-
лекчизи Лиза Сою чоннуг мурунуга бо-
дик хүдээлгезин ас-сеткилдиги-биле күс-
седиң турар. Ону кызын-даа, чыын-даа
ыракы ордарда мал кадарчыларын, хо-
муларын саанчыларын, хоу тур-
лааларын азы-ишчилериниң ортузунга
бо-ла көрүп болур.

Совет эмчилерин азыл хүндүлүг
болгаш харысалгалыг. Олар боттарының
патриотчу азыл-херектери-биле ачыкче
чоннарның кадык камгалаалыг херекте
мога-шылг чок бараалгаар хүдээлгелер.
Ындыг болжол бистиң область чам-
дык эмчилерин болгаш фельдшерлерин

талазыннан боттарының бедик хүдээл-
гезин утуп, азыл херекке харысалга
чок чорукту байлур турарының барым-
даалары чок эвес дээрин дорту-биле
чугаалаар херек.

Бо талазы-биле чамдык чижелерден
кыргындар. Областың санитар-эпидеми-
ологтук станциясының вол эмчизи Коалов
денни баай ажылдап, ол албан черин
шүтү дуртпайн турар. Чаа-Хал районун
Ак-Туругда эмнелге салбырларын аргелек-
чизи турган Бочеторов, Чоон-Хемчинин
Иймеде эмнелге салбырларын аргелекчизи
Харыков олар арагалар, аарыг кижилерге
жолдөк эвес каржы чоруктарын болдур-
турарлар. Ол ышкаш баа-ла Чоон-Хемчи-
районун Баян-Талага эмнелге салбыр-
ларын аргелекчизи турган Санчай эмнел-
ри ааран кижилерге улуг өргөстөргө садып,
үргүзүп арагалар, амыралга бузгалар
үлүгдүлгелерин кылган ажылдап дү-
жүрткен. Совет медицинаның азыл-ка-
дык бодунун азыл-амыралыга ындыг
төлөп чок чоруктарын болдурбас болгаш
чоннуга төлөптиң бараалгаар ужурут.

Чамдык көдө Советтериниң талазында
кадык камгалаалың талазы-биле азыл-
чы чоннарның негелде хомдалдарып
тоомчага албайн, эмнелге черлериниң
ажылыңче ханылап кирбес чүдү-
лөр бар. Чижээ, үстүңдө чугаалаашкыны
Бочеторов биле Санчай оларның чоннуг
негелдерин ханылап, азылгач харым-
салга чок чорук Ак-Туругун болгаш Ба-
ян-Талааны көдө Советтериниң шагда-ла
бидиниң тура-даа, ол дугайында дыка
үр үнүң иштинде шийтирилгич кемчел-
лери албаанар. Азылчы чоннар депу-
таттарының чер-чер Советтери чоннун
кадык камгалаа талазы-биле негелдерин-
ге кичээптеги сагыш салып, жолдөк кө-
рүп, көдө эмнелдериниң азыл-кадык-
чы амырал чуртталгалары кичээп-
теги күштөлдүрүп чугула.

Чамдык эмнелге азыл-кадыкчыларын
хей-нигитин амыралыга кошкаш кир-
жиң, бодунун албан хүдээлгезин ас-се-
ткилдиг эвес көр чорук оларның орту-
зунда политиктиг кижизилде азыл-ка-
дык ам-даа кошкаш тургусканы-биле тай-
ырылатканын дээрин чокка чаа болуп
эрткен партия обкомунун пленумунга де-
делзэн. Ичкангаш партия, совет орган-
нары оларның политиктиг кижизилде-
линиң айттыргаларыңче доктаамал сагыш
салыр херек.

Чуртталгы чоннуг ортузунга культу-
рамы негелдеринге совет медицина азыл-
кадыкчыларын ролу канчаар-даа ажак
улуг. Олар Совет Тыванын көдээинде
болуп турар улуг чаартылгаларга илеп-
кейлиң кирип, дуну чаа-ла өгөрдөн ба-
жынарлар көжүп кирген араатарын
культура амыралды тургузарында
улуг дузаны көргүзүп болурлар. Ол ыш-
каш эмнелге азыл-кадыкчылары чоннуг
мурунуга медицина талазы-биле болгаш
эске-даа азыл-бүрү темаларга лекция-
ларын, илеткедериң, беседаларын док-
таамал чорудар хүдээлгелер. Олар бот-
тарының политиктиг болгаш тускай ар-
теминиң талазы-биле билиглерин кызы-
маккай-биле бедидер ужуруттар.

Беш айлар эрткен соонда совет улус
Октябрьның социалист Улуг революция-
нын 40 чыл оюн байырлап эрттирер.
Тываның медицина азыл-кадыкчылары бү-
гү улус-биле кады ол алдарыг байыр-
лады төлөптиг белектер-биле уткуур
дюринге чигинип турбас.

Черлеринче чүдүрүп чорудуп турар. Сут-
халарга бус-биле азыл-кадык машиналарын
ында судно-механиктик заводта кылды
үлдүрүп турар.

Ол хоорайда СССР-ниң Эртемир ака-
демиясының Дагестанда салбыры, Маркс-
изм-ленинизм институтунун салбыры, кө-
дө азыл-агының эртем-институду инс-
титуду туруп турар. Эртемниң албан чер-
леринде эртемириниң ийи чүс хире док-
торлары болгаш кандидаттары азыл-
дал турар, оларның хей нурууу тус чер-
ниң улустарының кижилери болуп ту-
рарлар.

Дат чурттугаларга эртемче дегем оруз
азыттырган. Дээди дөрт өөредилге черле-
ринде болгаш элзэн каш техникумдарда
Дагестанның улустарындан муң-муң оол-
дар, кыстар өөренип турарлар.

Хоорайның шырары сөөгү чыдарла
танымталы-биле өскөргөн. Самандан
кылган чымыл туугаларың орунда хей
квартираларың 3-4 кат бажынар ту-
гулап келген. Ам хоорайда чүс хире чаа
туугалар бар болуп турар. Областың пар-
тия шкөөлүсүн өөредилге бажынын,
нефтичлерин клубун, көдө азыл-агы
институдун, нигит чуртталга бажынын
туруп турар, чакка бажының болгаш
хей-хей чуртталга бажындарының тууг-
лары баа эгелзэн.

Н. С. Хрущев Кызыл туктуг Кронштадт шивээде

Суднолар доктар шөлге хей муң кижиги киржикчилер митинг

БРОНШТАДТ. (СЭТА). Майның 23-те
Кызыл туктуг Кронштадтка СЭКП Төп Ко-
митетинин Бирги секретары эш Н. С.
Хрущев чораш.

Н. С. Хрущевтун Кронштадтка чедер
бергенни холбаштыр суднолар турар шөл-
ге шивээниң азылчы чоннарының болгаш
далайжыларының хей кижиги киржикчилер
митинги болган. Н. С. Хрущев, СЭКП Тө-
п Президиум кижигунге кандидат
СЭКП Ленинград обкомунун бирги секре-
тары Ф. Р. Коалов, Ленинградтың партия
болгаш совет органдарының улуг
негелдерин ханылап, хоорайың адыр-су-
рагы кижилери индирге үнгүзүп кээр-
ге, чыгылганнар оларын чымыл-биле ут-
каанар.

Митинг ажиттынган. Кышкы ордуу
шүртүрүп турганының киржикчилер хо-
очун азылчы М. Г. Ладанова сес берген.
— Бистиң митингивс революцияны
шивээни Кронштадтың суднолар турар шө-
лүдө болуп турар-дыр, — деп ол чугула-
лаан. Бо шөл хейиң көргөн, бо шөл төгү-
дүг болушканының дигит херекчил. Ре-
волюцияга Кронштадтың киржикчилер
чугула айттыргаларын бо шөлге чангыс
улаа эвес шийтирилп турганын бистиң
хоорайымыздың хоочун чуртталгалы мен
эки бидер мен. Октябрьның утундурбас
хүннеринде Кышкы ордуу шүртүрүрү-
че, бистиң совет Төвөн чурттувусту кам-
галаар дээш хамааты болган Ала-чурттуң
Улуг дайынының фронттарыңче
ажыкчылар болгаш далай шеригчилери
моортан чоруп турганнар.

Революст Кронштадтың азылчына-
ры болгаш далайжылары Улуг Ленинни,
Коммунист партияны көдө эдерип
чоруп турганнар. Кронштадтың партия-
нын идеалдыг чөлөңгичи болуп турган,
болуп турар болгаш болур-даа. Бистиң Төп
Комитетиниске ыңгаалдык дамчылып бе-
рип көрүңер, Никита Сергеевич.

Хоочун азылчының ол сестериниң митинг

тингиниң киржикчилери дикиттиг адыл
чаккашкыны-биле ужурашканнар.
Кызыл туктуг Кронштадтың далай ше-
ригчилери Төвөн Коммунист партия-
нын дужаалын күсесиринге көдө белең
деп, дайынчы болгаш политиктиг белең-
дедигин кончут эки өөреникчилер бирги
чиртеңи старшинаы Ю. И. Петков Крон-
штадтың далайжыларының мурунундан чу-
гаалаан.

Оң соонда анык кронштадтың мурунундан
хурунунан комсомолч инженер Т. М. Бе-
лова чүе чугаалаан.
— Кур черлериниң шийткелдиң азырынче
болгаш чаа хоорайларын баа заводтарын
туугуларынче хей-хей чүс комсомол-
чулар болгаш аныктар чорутканнар, —
деп ол чугаалаан. Бистиң анык холдыр-
мыс болгаш ийи чүрестеринис ам баа са-
тап негетинип келзе, Төвөн партиямыз-
тың кандыг-даа даалгалар бис чангыс
кижи дег күсесир бис.

Оң соонда митингте Ленинградтың

криминалының киржикчилер Совет Эвиле-
линиң Мадыры ийги чергенни капитаны
А. И. Афанасьев чүе чугаалаан. Кронш-
тадтың далайжылары кажан-даа, чүңү-
даа дугайында дайынчы белең турар дээр-
ниң партияның Төп Комитетинге болгаш
чаккаш илеткен бээрин эш Н. С. Хруще-
ван ол дилзэн, чыгылган орта ийи-биле
адыл чаккаш чүдүртүрүлгелер.

Кронштадтың далайжыларының дааска-
нын дугаар болук матростар болза, — эш
Хрущевтун Кронштадтка чедер бергенниң
дугайында тураскал кылдыр, шериг ко-
раблиның матростар боттары кылган э-
векилер-хевирин эш Хрущевка белеңге
Сергенер. Митингте эш Н. С. Хруще-
в чүе чугаалаан, оң чугаалын дикиттиг
адыл чаккашкыны-биле үргүлчү үе
кирип тургалаан.

Митинг доозулган. Оң киржикчилери
улуг келүрүшкүн-биле партияның тивни
«Интернационалды» мрлап күсесир-
кенир.

БИСТИҢ ОБЛАСТА

Областың МТС-теринде трактор
ажылдарының чоруп турарының
дугайында медээ
(1957 чылдың май 20-де)

МТС-тер	Трактор ажил- дарының күсесидип турарының хууу
Сут-Хал	41,9
Чалаана	26,6
Шагаан-Арыг	24,1
Сарыг-Сеп	22,9
Бий-Хем	22,9
Тес-Хем	22,8
Кызыл-Мажалык	21,8
Балгазын	21,7
Бай-Тайга	20,9
Чаа-Хал	20,5
Бай-Хазак	17,2

Электри кыргылда агрегаттары

Электри кыргылда агрегаттарын азыл-
кадык колхозтарынче чорударының муру-
нунда МТС-тен тургусканы комиссия хы-
намчалыг көргөш, септелге талазы-биле
чамдык чептериниң илереп, ону ол-ла
дараа эде кылдырган.
Күрүңге дүк дужаар талазы-биле бо-
дуга алган бедиден хүдээлгелерин төлө-
лөтүг күсесир оорула-биле Чалаана
МТС-тиң дирекциясы дүк кыргылда-
мын үзүңдө колхозтарга азыл-кадык
РСА-12 деп электри кыргылда агре-
гаттарын ол машиналарга азыл-кадык
шылдар мергежилдик механизаторларга
быжыгалаан.

Ам оорула бааза, электри кыргылда
агрегаттарын бедик бүүрүктүгү азыл-
кадык, дүктү чидирг чок кыргыл алы-
рын хандыраар болур.

С. ИКОННИКОВ.
Чоон-Хемчик.

Бүдүрүлгө онаалдазын 105 хуу күсескен

Чаа-Хал районун Ленин аттыг көдө
ажыл-агы артелинин хову ажилдарын
МТС-тиң сурагыг механизатору Чыбык
баштаар трактор бригаданы чыл бүгүлге
күсесидип турар.

Колхоз бо чымыл артелинин ховуларын-
га азыл-кадык чамчык механизатор Чы-
бактың бригаданың чедип келирин чет-
тикпей манап турган. Механизаторлар-
ның бүдүрүчүгү ажилдарының таарыш-
кан бүгү байдалы колхоз баштаар чери
хову турлаанга баш бурунгаар кылдып бе-
сеткен. Хову турлаанга хана солжурар,
агитхулаустар үргүлчү үнүп, солун ном-
чулгалары бааза беседалар-даа үзүлгө
чокка чоруттунуп турган.

Трактор бригаданың быжыгалаан тра-
кторлар болгаш эске-даа кожула маши-
налары эки септелгелг келген. Ол ышкаш
бригадир эш Чыбык механизаторларын
куш-ажылын эки организастан, оң бүдү-
рүчүгү чорун хандырган. Оон түңнө-
линде трактор бригаданы чакы хову
ажылының талазы-биле бодунун бүдүрү-
гө ойналганын 105 хуу күсескен. Тозар-
гайлаарга: трактор бригаданы 1350 ге-
ктар тараа культураларын чажып тарып
планнын тургаш, 1417 гектарын чажып
тарып, чакы тарылганы бедик агротех-
никтиг деңгелге, кыска хуусаада дооскан.

Бригаданың механизаторларындан ДИ-54
ден тракторда азыл-кадык турар тра-
кторист Б. Бижаней чакы тарылгага
куш-ажылын бедик бүдүрүчүгү чор-
гүзүп, механизаторларын мурун-ка-
чан болган. Ол үш селке кожуп алган, эс-
чег норманын 150—225 хуу күсесидип,
чакы тарылганын сезонунда 771 гектар
чегге тараа культураларын чаштырган.

Трактор бригаданы ам чажып чер ады-
рылганын, картофалы, кукуруза бааза
ногалар тарылганын чедиптишкен чор-
дуп турар.
И. МААДЫР-ООЛ.

ХУНДУЛ СЕМБЫРАЗЫ

Чакы хову ажилдарыңа чедип алган чедиптишкени дээш СЭКП Бий-
Хем райкомунун болгаш азылчы чоннар депутаттарының район Советинин
күсесимунүп кирип келгенни дугаар мооң адаанда мурун-кадыкчыларын обла-
стың Хундул сембыразына кирири бааза:

Ленин аттыг колхоз (колхоз даргазы Мучаев, парторганизация секретары
Береговой, колхозтун агроному Кунаев) тараа культураларының тарылганын
беш азыл хүнүңдө дооскан.

Н. И. Овчаров, «Кызыл тараачын» колхозта селзидип. Эзлеч норманын
200 хуу күсесидип турар.

С. Шаровин, «Кызыл тараачын» колхозтун кывар чүдү сөөртүкчү. Тра-
кторларын кывар чүдү-биле үзүлгелерин чокка хандырып турар.

А. П. Юсков, Бий-Хем МТС-тиң тракторист. Эзлеч норманын 140—150
хуу күсесидип турар.

А. Н. Глазиев, тракторист. Эзлеч норманын үзүлчү 140—160 хуу
күсесидип турар.

И. А. Норягин, «Искра», колхозтун үзүлчү сөөртүкчү. Бодунун азыл-
дал турар трактор агрегатын үзүлчү-биле үзүлгелерин чокка хандырып
турар.

А. И. Морозов, «Искра» колхозта селзидип. Эзлеч норманын 140 хуу че-
дип күсесидип турар.

И. А. Целев, Ленин аттыг колхозтун хову бригаданың бригадир. 1670
гектар шөлге тараа культураларын 4—5 азыл хүнүңдө чажып дооскан.

Хову ажилының мурун-кадыкчызы

Бай-Тайга районун Сталин аттыг кол-
хозунун №1 хову бригаданың кижигуну
Күжүт Шырап 1948 чылда колхоз-
ка кирген үзүңдө эгелзеш сес чыл дү-
гузунда хову ажилында түктөл чок
ажылдап турар.

Б. Шырап чер сугтарар, бригадага
кывар, чаар чүдү бааза оттарар кыш, суг

сөөртү ажилдарын күсесидип, кандыг-даа
даалганы азыл-херек кырында төлөп
боттадыларындан чажам дивей кызы-
маккай чорун көргүзүп турар.

К. Шыраптың сагылга-чурумун,
ажыл-иши чорун колхозчулар мактап
турар. Колхоз баштаар чер эртектең чүдү-
дер-биле ону каш удаа шалдаан.

Х. НАРА-ООЛ.

«УТКА 25 чылы» совхозтун хойжузу Түлүш Соктаа 1946
чылдан бээр куруненин малын ак-сеткилдиг малдап келген.
Эрткен кыжын Түлүш Соктаа бодунун эки Дадар-оол биле
кады совхозтун бир харыг хураганнарын малдап кыш-
тааннар. Оон кодамында 1064 баш хураганнарын кыштык

кур менди чыл ашкан, Малдап турар хураганнарын бир
баш бүрүзүндө-не 2 кг-дан эвези эвес дүктү кыргып алы-
рын хойжулар хүдээнип турар.
Чурукта: Түлүш Соктааның хойларын одараладып чорутуу.

Махачкала чүс чыл болган

МАХАЧКАЛА. (СЭТА). Тоолчургу чу-
га-биле алырга, Басийиниң өрнүндө, Бир-
ти Петрун лагери турган деп турар черге
үндөйлзөн Петрун шериг быжылга-
лымынның Петровск-Порт деп хоорай
кылдыр эскерти алаан үдөн бээр бо чы-
лы 100 чыл болган. Ол ойну холбаштыр-
ган дегелге Дагестанның край музейинде
ажыттыган. Совет эрге-чакырганын
чыдарында хоорайның кайнышкыны-
биле өзүп турганының дугайын фото-доку-
ментилер чугаалап турар. Дагестанга
совет эрге-чакырга дээш диксидип
удуртукчуларынның бирээң, революсту Ма-
лач Дахадзетин ады 1921 чылда Пет-
ровск-Порт хоорайга тывыскаан. Оң соон-
да хоорайын Махачкала деп алап турар
апарган.

Дагестан АССР-ниң найыслаы Махач-
кала — республиканың үдүрүп төвү.
Махачкаланың далай өртөөлү Соңгу Ка-
лакта дамчылганын улуг баазы болу
берген. Оон судно турар черинде далай
судноларыңа чүктетери чылды өтүр чү-
дүрүп, дүжүрүп турар.

Улуг Октябрының 40 чыл оюнга уткуштур

ТЫВА УЛУСТУН НАЦИОНАЛ ХЕВИРЛИГ, СОЦИАЛИСТИГ УТКА—ШЫНАРЛЫГ КУЛЬТУРАЗЫ ЧЕЧЕКТЕЛИП ТУРАТ

ССРЗ-де чурттап турар бүгү националдарның политиктиг болгаш экономиктиг хөгжүлүдизинге, оларның мурну талазы-биле бот-эргезин бадыктап тургузарына болгаш социалисттик утка-шынарлыг, национал хевирлиг культуразының чечектелишининге Октябрының социалисттик революциясы эң-не калбак дегемни ажыдып берген. Улустарның шаанданы башкалчан болгаш кержүр хөөн чок чоруктарының орунга ам оларның улуг найыралы, чангыс аптиг чоруу болгаш найы-найызынга дузаланылгасы бар апарган. Ленинчи национал политика—бүгү улустарның болгаш националдарның дең эргезинин, найыралының болгаш акы-дуңмалышкы чорунуң политикказы тилеп үнгөн.

(Октябрының социалисттик Улуг революциясының 40 чыл оюнуң байырлаанын белекел дугайында СЭКП ТК-ның Доктаалында).

Культурага улуг эргилде

Революция мурнунда чурт иштинин феодалдарының болгаш даштыкы колонизаторларның ийи дапыр дарлаанынга бектеткен араттын салым-чолу чову-лаңгың-даа, аар-берге-даа чораан. Ыччалажок бистин улус хостуг чурттаганы, национал хамаарышпас чорукту, аас-кежини черде чаалап алыр үе келер дээринге бүзүрүп, ону демиселдиң шууганын өттүр көрүп чораан.

Тыва херөөжөннерин салым-чолу оон-даа дора чораан. Олар тываның бүгү чурттакчыларының чартык кезин хире болза-даа бижик билбес турган. Ычан херөөжөннер «херээ чоктар» дитип, бочулап чорааннар.

Хосталганың, аас-кежиктиң амьдыралдың дугайында тыва улустун күзеп чораан күзели чүгө Октябрының социалисттик Улуг революциясының соонда улуг орус улустун акы-дуңмалышкы дузаланышын ачыы-биле боттанган. 1921 чылда Тывага национал хосталгалыг революция өскөзүш феодалдарның эрге-чагыргазын дүжүр олтаан болгаш оң эрге-чагырганы боттарының холуга алган. Оң соонда чонун амьдыралында аас-кежиктиг чырык чагай үе эгелзэн.

1930 чылда совет эртемденнерин дуза-биле тыва бижикти чогааткан. Ол болза, культура талазы-биле улуг революция болур. Оң соонда улустун культу-туралыг хөгжүдүзүш улам-на бурунгаарлап, школаларың четкилерин калбарып эгелзэн. Ылангыя 1944 чылда ССРЗ-нин улустарының найыралыг өг-бүдүзүшү тыва улустун киргенниң соонда улус өөредилгези калбак сайырадып алган. Маана мындыг чижиктен көрөдүр: 1929 чылдар үезинде Тывага чүгө 150 өөренчилер 3 өгө школа турган, а 1944 чылда 8400 өөренчилер 100 ажыг өгө болгаш чеди чылдың школалары бар апарган болза, ам областта өгө, чеди чыл база ортумаа школалар 151 четкен, анда 31 муң ажыг школалар өөренчи, нитизи-биле улус өөредилгезинин органында 2656 башкылар ажыдап туралар. Ол ышкаа ам бисте ортумаа тускай эртемниң өөредилге черлери: башкы, аял-негте училецелери, көдөз ажал-агый техникүмү, садыг-кооператив школалар болгаш өскө-даа азы-бүрү өөредилге черлери бар болу берген. Эрткен өөредилге чылында эгелзеш дээди өөредилге чери—педагогика институту Ызында ажыттыган.

Мен бистин кижилеринс канчаар өөренип, өзүп турарының дугайын бичи чү-
Москва театрларының сценаларына

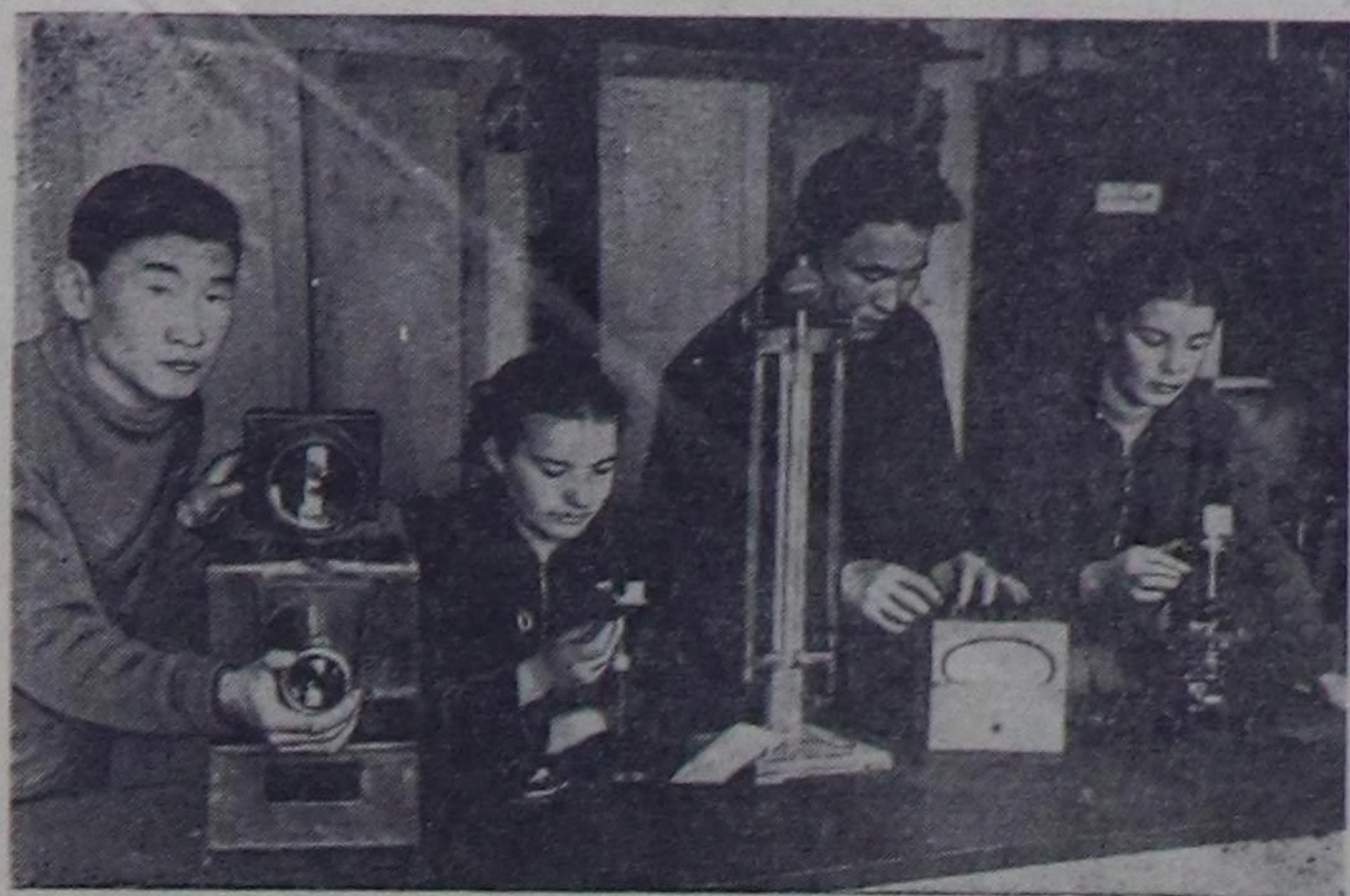
Чокта чаа болган областтың кооперация ажылдакчыларының болгаш хуучу кижилеринин бири област улан-чул көрүдүзүшкү чыгарган сес кижилерин Москва болган Бүгү-россий көрүдүзүшкү чорукта. Оларның-биле кады бистин улуг Төрзүн чуртувустун найысалы Москвага барып, бодумун бөдүн номерини көргүзүр улуг аас-кежиктиг болган мен.

Демир орук дүн-хүн чок хал орган. Сибирия калбак-делгем артывыска чыдып калган. Улаваанда Москвага чедер бердвис. Найысал бодунуң калгамчык чүдүлери бистин мурунушка харам чокка чадып берген. Моон мурунда чүгө улустан дамчыр динчыл, номардан, журналдардан номуч чорамын Кремль, Кызыл-Шөлдү, Мавзолейни баштай көрүп казды магадаан мен...

Кооперация ажылдакчыларының болгаш хуучу кижилеринин Бүгү-россий көрүдүшкү Москвага Совет Армияны төп театрына эгелзэн. Ол кежээ арай девидексен-даа, өөрү-даа турган мен. Ол билдингир, Төрзүн чуртувустун найысалы, Москвага кээп, сценага үнери чугаалаарга...

Чурукта: Москвага чораннар (салагай талазындан оң талазынче) Идам-Сюрин, Дарый-оол, Соскал, Монгуш, Кочкин.

Чурукта: Петияституттун I курсуунуң студентилеринин физика приборлары. Биле таныжып турары.

Литература болгаш парлалга

Мурнунда үжүк-бижик чок чораан тыва улус ам харын мурунай анык чечен литературалыг апарган. Тыва литературалыг хөгжүлүзүшүн баштайгы бажыларын, бистин чогаалчыларын бижип турар чогаалдары калбак номчукуларга билдинип, оларның угаан-бодолдарының негелдерин хандыраарга бараан бооп турар. Ыччаарга, чечен литературалыг хөгжүлүзүшүне парлалга ужу-дузалыг. Чүгө дээр-ге, чогаалдар номчукуларга чүгө парлалга дамчып чедип турар. Россияга ном төгүзүп ал көөр болза, баштайгы чогаалдарын хол-биле көүдөлдүр хоолгап тарадып турган болза, Октябрь революциясының ачыы-биле хосталган тыва улустун чогаалдары ыңдыг оруктан чылап, кыска хуусаа иштинде чогаалчылар чогаалдарыг болуп, оларны шуут-ла машиналарга парлап үндүрүр орукка кирген. Бо болза, совет үенин тургузуп бергени аас-кежиктиг байламы-дыр.

Бистин чогаалчыларын шүлүктөрүн, рассказтарын, очерктерин, тоожуларын, шилерин союнуларга, журналдарга үндүрүп, тускай номнар кылдыр парлап турар. Сөөлгү чээрби чылдар дүргүзүндө бистин чүгө чечен литературалыг чогаалдарын дык хейнү тыва дыл кырынга парлап үндүрүр. Орус дыл кырынга очулду-раны-биле катал ап көөргө, 1953 чылга чедир чечен чогаалдын чогаалдары 102 номчу үндүрүр болгаш оларның иштинде А. Пушкин, М. Лермонтов, Н. Гоголь, Л. Толстой, М. Горький, В. Маяковский, М. Шолохов ышкаа авторларын тускай номнары үнгүлзэн. Чангыс 1956 чылда бестин алырга, областын ном үндүрүр чери тыва авторларын 6 номчу, оларның чогаалдарында орус дыл кырынга 3 номчу үндүрүр. Оларның аразында С. Токанын

Анык интеллигенция

Тыва улус Совет Эвилелинин улустарының амы-дуңмалышкы өг-бүдүзүшүне чоргаалдары-биле болгаш аас-кежиктиг чурттап турар. Бижик төрелгезинин төгүзүшүне национал айтырыг чүгө Совет Эвилелинге бирле дугаарында улусчу байдал-биле шийтирелтиген болгаш чурттуң хей наднавалдыг улустарының аразында бузулбас найырал тургусту-ган.

Коммунисттик партияның болгаш Совет чазактың шыгарангай дениччи национал политикказының ачыы-биле Тываның экономиказы болгаш культуразы дүрген сайыраан. Тыва улустун культу-разын хөгжүдүрүшкү болгаш интеллиген-циянын тургузарына бистин чурттуң бу-гу улустары, бири эөлөгөде улуг орус улус дузалап келген болгаш дузалап ту-рар.

Ам бистин интеллигенция бар апарган. Олар областтың культуразының азы-бүрү адырларында ажыдап туралар. Бөдүн араттарын оолдары Ондар—Өвүр рай-онунуң чок эмчиси, Сереккей—областың калык камгалак кидизинин өргөдөлчизи апарганнар. Өскө-даа бөдүн араттың оол-дары культураның азы-бүрү ажылдак-чылары болуп туралар. Оларның чү-чүзү өки ажымы дээш Совет Эвилелиниң орденнери-биле болгаш медальдары-биле

Эртем шинчилел ажылы

Дыл, литература болгаш төгүзүш тыва эртем-шнчилел институтуна 1945 чылда организастан тургускан. Ол болза, тыва улустун культуруг хөгжүлүдиз дээш Совет чазактың болгаш Коммунисттик партияның хун-бүрү сатыш-салымшыкының бир тодаргай барымдазы болур.

Институтта эртем-шнчилел ажылынга бүтү таарымчалыг байдалдар тургусту-ган. Эрткен он ийи чылдарын дүргүзүндө эртем-шнчилел институту чамалык ажыл-дарыны кылып, областын ажылык чонна-рының культуруг хөгжүлүзүшүн элзэн улуг дузаны чедирген.

Ол, 1950 чылда чедир колдуунда тыва школаларга өөредилге номнары чогадып тургузар ажылды чорудуп турган. Эртем ажылдакчыларын киржилгези-биле 45 өөредилге номнары, оң иштинде 19 очулдурган номнары парлап үндүрүр. Ол чорук тыва школаларга башкылаш-кыны сайырадып экижидеринге улуг ду-за болган.

1946—56 чылдарда институт өөредилге номнарында ангыда 32 эртем-шнчилел-диң ажылдарын кылып тургусту-ган. Олар-ның аразында дараазында ажылдарын демгелзеш чогуур: орус-тыва база тыва-орус словарлар, «Тываның төгүзүш», «Тыва автономиялыг областтың тургусту-ганы» (Х. Сейфуллин), «Тыва—феодализмден социализмге чедир» (В. Иезуитов), «Тыва—Совет Эвилелинин Ада-чуртунун Улуг дайынынын чылдарында» (Ю. Аранчин), «Коммунизмге орук» колхоз, «Тыва ли-тератураның долчу өчериг» (Бөлүк автор-

лар).

1953 чылдан бээр «Эртем демгел-лери» үнүп эгелзэн. Ында эртем-шнчилел улаанышкының ажылдары парлап турар. Сөөлгү үеде институт чыл-дын-на архиволоттуг казымшыкынары организастан турар. Оң түнелинде Тыванын эрте-бурунгу төгүзүш шнчилел өөренеринге чугуда өт-херекселдер ты-ылгылаан.

Институтта ажылдакчылары боттары-нын мурнунда соругалары медегер били-бишаан, эртем ажылдарының идея-поли-тиктиг декилини болгаш нити шынарын улам бедейер дээш орадыжып турар. Чоокку чылдарда тыва дылдың эртем тала-зы-биле чогааткан грамматиказы, Тываның төгүзүшүн ийи хире томнары бол-гаш өскө-даа улуг хемчээлдиң ажылдар тургусту-ган.

Амгы үеде эртем-шнчилел институту-нун коллективни бодунуң ажылы Октяб-рын социалисттик Улуг революцияның 40 чыл оюнга төлөтүп ужуражырыңче уладырып турар. Улаас «Эртем демгел-лери» бешки үндүрүлгези пар-лажыа кирер. Ында үкен ажыг автор-ларын област социализмге чазытгыла-ларын болгаш өскө-даа айтырларының дугайында чүдүлери кирип турар. Оң биле калды төгүзү секторунуң ажылдак-чылары Тывага хамааты дайынын киржи-чилеринин сактымшыкынары ном кылдыр белекелп тургузарыга идеякелгил кир-жип турар.

А. КАЛЗАН.

Бистин артистеривис болгаш композиторларывыс

Тывага национал шии театры тургус-тунгандан бээр ыңдыг-ла үр болбаан. Ре-волюция мурнунда тыва улус боттарының талантызын чүгө таварылга болуп хүр-е-жип, чангыс-чангыстап хөөмөйлөп, кар-гыраалап, ырлап илередир аргалыг чо-рааннар, а үжүк-бижик чок чүгө төлөдө тывага улустун аас чогаалы безин сай-ыравайн турган. Ычанганш ол үеде тыва улус театр дугайында бодавайн-даа чо-раан. Чүгө Октябр революциясының ачыы-биле 1921 чылда Тывага тилзэн национал хосталгалыг революцияның түнелинде биске тран-чүлү сайырап эгелзэн.

1925 чылдар үезинде Тывага театр чок турган болза-даа шии көргүзүлгелери эгел-лей берген. Ычан ойнакчылар бижик-тимзэн шиилерин анаа-ла бодап алгаш сценага ойнап үндүрүп турганнар. Үнүп турган шиилер уран-чечениниң талазы-биле ыратка четпес турганы билдингир. Тывага уран-чүдүлүг хөгжүлүзүшүне Совет Эвилелиниң улустарының, ылангыя улуг орус улустун мурувачы, байлаа культуразы боттарының кижизилдикти сатыларын чедирген. Национал шии те-атры Тывага үжүк-бижиктиң чогаатын-ганы-биле төртүтүп тыттып келген. Би-жиктиң чогаатынганмың соон дарый 1931 чылда А. Темир «Кодхостан келген кыс»—деп баштайгы шиини бижзэн. Оң-биле чергелештир 1933—34 чылдарда чогаалчы С. Токанын «Херээден», «Узун Кара, Семис Кара» деп шиилери, а чор-ту В. Кок-оолдун «Хайыран бот» деп шиини тыттып келгилзэн. Даразында чылдарда орус авторларын шиилерин тыва дыл кырынга очулдуур ажылдар эгелзэн.

Тываның национал хевирлиг, соци-алисттик утка-шынарлыг культуразы Тыва Арат Республикасы ССРЗ-нин составында кирип, автономнуң област болганынын соонда улам-на чечектелип турар. Театр-нын сценаларында чүгө орус болгаш өскө-даа чогаалчыларын классиктиг чо-гаалдары үнүп турар өвөс, харын тыва шиилеривис база үнүп турар. Оларның иштинде С. Токанын «Боттанган күзөл», О. Саган-оолдун «Бир көдө Советте» бол-гаш өскө-даа шиилер бар.

Орус өштөр-биле кады ажыдап тура-рывыс биске улуг дузалыг болуп турар. Олар биске үргүчү-ле дузалап туралар. Бистин коллектививиске үр чылдарда ажыдаан хоочун, дүргүлгалыг артистер Мунзук Кара-Бис (РСФСР-ниң алдарлыг артизи), В. Кок-оол Н. Өзөй-оол, А. Лап-та болгаш оон-даа өскө-даа өөрмөштер Ленинградтың театр институтун дооскан О. Син-оол, Монгалыин, Мартай-оол бол-гаш оон-даа өскө-даа ышкаа талантыгы анык артистер ажыдап турар.

Тываның цирк артистери база бар. Ол болзун Москвага белекелтеткен болгаш ында үргүчү ажыдап, улуг чедимши-ни...

Кежээки имир дүшкенде...

Биезде, ылангыя кежээ, мындыг чүгө болгай: имир дүшкен соонда, өг иштинин үлзүз, эвээш бис чечин чип алгаш, бокс хевин шугаанга, удул чыдып алыр. Оларда кандыг-даа ойнаар, хөлгелер сонуур-галдыг чүгө чок. От имистилер чоруй өжүп калыр, өртмөчейи ыржым дүн шыа өлзөр.

Бөгүгүн колхозчу суур оон сыр өске. Ол дугайында Чөөн-Хемчик районунда «Искра» колхозтун чижзэн ап көрээл. Имир дүшкен соонда, дүн-биле чаржалаш-тыр, сылдыс биле адаанашкан чүгө дег, электри чыры сууру дугаар чырып кээр. Колхозчу өг-бүдө буруу чырык, дегем бажынарында өрткен бүдүмчелгил ажил хүнүнүн түнелдерин хөөрежип, со-лунар, номнар номчуп, радио дамчылазы динчыл, бүтү чурт-биле деге тынып олу-рар.

Ычанчоруй кудумчуда эдер-харжар үнү динчалар, ынаар бир черде өткүт үнүг ыр-даа динчалар, улус бөлүк-бөлү-биле аразында чугаалажып, катыжып, кудумчуну өрү чоруп турар. Ол болза колхозчуларын клубче бар чыдары ол. Ында кил булганын-на сонуургаар чүдүр бар: клуб чөвүлгезиниң кежигүнү эш Солан-оол баштаан бир кезек кижы шыдыраа мар-гылаазыңче бар чыдар, колхозта комсо-мол организацианын секретары дык хей киди ырларыга белекелер дээш бар чы-дар, клуб эргелекчизи эш Кокшөлдөй хог-дар, клуб эргелекчизи эш аялаларын хөөмүчүлери чып алгаш, чаа аялаларын өөрчүр, улустун улуг мурууза калдыг-бир чаа кинону көөр деп бар чыдар. Библи-

С. ПЮРБЮ.

Саннар болгаш фактылар

Бир өвөс областтың чурт шнчилелиниң музейиниң дегелге залдарын кичээлгил көөр болзувуса, ында бир делгирден областын улус өөредилгези-нин болгаш культура албан черлеринин четкилеринин калбарганынын талазы-биле чамалык мындыг саннары көөр бис.

1944 чылда Тывага 8400 өөреникчилер 100 ажыг школалар турган бол-гаш 8 культура бажынары, 16 клубтар база номчулаа бажынары, 19 кино-тургуштары, 14 эмгелге албан-черлери ажыдап тургулаан. Ыччаарга ол сан-нар ам канчаар өскөрүлгени, ону база көрүп болур.

1957 чылда эге болгаш чеди база он чылдың ортумаа школаларының саны 151 четкен, оларда 31 муң ажыг школалар өөренип туралар. Ол ышкаа тускай эртемниң ортумаа болгаш өскө-даа өөредилге черлеринин саны 11 бол-гаш 50 хире эмгелге албан черлери, 18 культура бажынары, 102 клубтар бол-гаш кызыл булунар база кызыл өгдөр, 84 библиотекалар, (школаларынын-дан ангыда) болгаш культураның өскө-даа хей-хей албан черлери ажыдап турар.

Школа, культура-чырыдышкы болгаш эмгелге черлеринин четкизин ал-дыгы беш чылда областка дык калбартып болгаш немей турар. Школаларга 8480 олуттар болгаш культура албан черлеринге 4 культура бажынары, 24 кино тургуштары, 14 клубтар, 42 библиотекалар, 600 орунуг уруглар садтары, 470 орунуг уруглар аялзын, 3 чаа—библиотекаларын бажы-нары, районнар аразынын туберкулезка уду 2 диспансери, халдамырлыг аарыглар эмнээр 4 корпустар немей.

Оон ангыда 500—550 олуттук кинотеатр, пионерлар бажыны, туберкулезка уду болгаш диспансери немей туттунар болгаш «Уш-Бедир» курорт ажыл-алга кирер.

Чурукта: оң таламдан солагай таламчы Мао Дэ-дун, К. Е. Ворошилов, Ш. Р. Рашидов, Чжу Дэ, Чжоу Энь-лай.

К. Е. Ворошиловтун ВДР-ге чоруп турганы

ХАНОЙ. (СЭТА). Май 23-те К. Е. Ворошилов ВДР-ниң Президентин Хо Ши Минге болгаш республиканың еске-даа удуртук аймакчыларынга үдүлгө алаш Ханойнун университетиндеги барыч чораш болгаш анда 2500 студенттериниң мурнуна чүве чугаалаан.

Университеттин ректору Хо Дак Ди улуг Совет Эмгекчилеринин төлөөкчилеринге изиг байыр чедирип, республикага өөредилгени хөгжүдериңиз херэңге ВДР-ниң улугуңа көргүзүп турар аймакчыларынга дөм совет улуска болгаш чакыраа өөрүп четиргенин илгерилең.

Оң соода К. Е. Ворошилов дөдө өөредилгени болгаш тускай өөредилгениң таламчы ВДР-ниң чедип алган чедилгениңизге байыр чедирип, таламчыларын вьетнам аймактар боттарынын бүгү күштерин демократтык республика болгаш улуска бараан болуп кылдыр бээр дээрликте бүтүрелди илгерилең.

Язы-бүгү өртемнерин өөренири-биле чергелештир, «социалисттик лагериниң чурттарында 900 миллион кижилериниң амыдырал-чурунгаларына көмөк» болуп турар марксизм-ленинизм өөренириңизге чогур кичээлге салгың, а ол ышкаш делегей байдалын өөренириң К. Е. Ворошилов студенттерге сүмөлөө.

Оң соода СССР-ниң дөдө өөредилге министри В. П. Елютин Ханой университетинин

СОВЕТ УЛУСТУҢ ҮНҮ

Атомнуг болгаш водородтук чепсектин шенелделерин чорударын соксадыр!

СТАЛИНГРАД. (СЭТА). Сталинградтың хоорай ажал-агый инженерлериниң институтунун муң хире студенттериниң болгаш башкыларының митинги болган.

Индире — институттун башкы төгү өртемнериниң калыпалы В. И. Колесов. 21 харлыг оол турган, каракатын фронтта ол осунган. Согор болуп институттун оң соода аспирантурасы дооскаш, кандидаттың диссертациясын ол чедилгенин биле камгалаан.

Дайын калып-дошкун човулаңа таварыштырбаан өб-бүлө биетик чурттувуста эвези, — деп В. И. Колесов чугаалаан. Дайынның таварыштырганы багыны совет кижилер мадырлык кун-агый-биле эгилдир эмен алган болгаш атайын амыдыралды түдүп турар. Ол болза биетин Төвөн Сталинграддыкыстан көстүп турар. Мычазла-даа делегейин кырында чад кыжаныг дилгелди келген. Атомнуг энергияны ажалыкы кижилер төрелгенин чагай чорутуун көртүрбөөн көдүрүшкүңү болдулар узурлуг, мычазга кижиниң мерген угааны.

Биске дайын херек чок!

Эалеч доозулган. Ядролуг чепсектин шенелделерин доп-дараан соксадыр дугайында Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлениң болгаш Тайбың камгаламчыны Совет комитетиниң негелдесинге боттарының үнү баттыгыр дөдө. Москва-ның вагон септелгенин Вейтвич атыг заводунун муң хире ажалыкына, инженер-техниктиг ажалыкылар болгаш ажал-ажалчылар чыдаа чехинге майын 22-де чыгаланнар.

Импералисттик чурттарын, бирги эалечке АКШ-тың болгаш Англиянын чамдык шериг база политиктиг ажалыкылар ядролуг дайынның болуру чалыч чок дээрин уластарга бүтүрелдир орадаштып турарлар, — деп митингиниң ажалыкы тура, завод комитетиниң дарагы П. Рогов чугаалаан. Ол мөгө-ягудуг ба-мисткаларга шийтирилгит ойтут шавышкынын берген турар ужураат. Черин кырында тайбын камгалаан ажал дөдө боттарының күзелдериниң таламчы-биле делегейниң уластары лажанган артык күштүг болгаш чалгыс өлгөт.

Ада-чуртун Улуг дайынның киржик-

Бистиң-биле чаржып турар областа

ХАКАСИЯНЫҢ БЕЯ РАЙОНУНДА

1. Суурда чаа тудулгар

Куйбышев атыг колхозта туду-нун ийи доктаамал бригадалары тургустунган. Оларнын бирөөнн К. Пушков, ийитинн Н. Бизов баштап турар.

К. Пушковтун бригаданы апрель-де чагыс аай хевиринг чаа хаван кажаанын ажалгалга килрген. Ол ам мал кажааны тудуп турар. Н. Бизовтун бригаданын туду-жулары 12 муң центнер тараа шыг-жаар черин тудуп турар.

Болхотта тудулу хову бригадалар-нын күжү-биле база чорудуп турар. Дөрткү бригаданың эң хөөчү колхозчулары А. Поджаев, Т. Зуев, Т. Сафонов, С. Тодешев олар Д. Мамуйловтун удуртулгалы-биле уруу-лар ислигиниң бажынын ийининиң эгелде дужаарын хүлээнген. Токтор бригадаларын хову тур-лагарында чунар бажынарны туткан.

Болхоттун плаины Бугаар бо чылын колхоз машиналарында ав-тогаражы болган №1 мал ферма-ныга мал чени хайынчылар черин тулар, чангыс аай хевиринг хой кажаанын тудуун доозары көрдүгөн.

Районун өске-даа колхозтарында чаа тудулгар хой. Суурларда ылангыя чуртталга бажынарны хойнү тудуп турар. Сөөгү ийи чылдарны дургутунда Бея райони-га 300 чыгам чаа бажынарда улус чурттан кирген.

2. Табатта ыш өстүрер чер

Табаттын ыш ажалынын чери ышты өстүрер болгаш олурут талам-биле дыка улуг ажалдарны чорудуп турар. Ол ыш өстүрери-ниң ийи черлеринг. Ам Табат суур-нун девискеринде ыш өстүрери-ниң үшкү черин кылып турар. Мы-да хады үренинири тарып турар. Ыш өстүрериниң чаа чери 1200 төс мыштарын бээр. Анык ыш-тар колдунула-ла хову камгалаары-нын куржаанга бээр.

Ыш өстүрериниң черлери Озона-ченин ыш ажалынын черинге бо чылын 100 муң төс мыштарын бээр. Ол мыштарын Очур дээр чер-инг эленин хөдүренин бы-жыгалаарыга ажалтар.

3. База бир магазин амыттыгын

Суурда салыг четкизи калырап, бараан саарылганы өзүп турар. Бея-нын сельпоу 23 магазинеринг. Май биринг бугутунда Бея суурга аш-чөмчүн тускайышкан база бир магазин амыткан. Салы-лаашкынын баштайгы ол хүни-ринг дургутунда чаа магазин 100 муң рубльдинг аш-чөм барааны-рын саткан.

Сельпоун бараан саарылганы өрткөн чылын ол-ла үеи-биле де-нөөрге дөрт айларын дургутунда 13 хуу өскөн, ол дөдөгө, ашма талам-биле алырга, 3861 муң рубль хой болуп турары ол. Салып амы-чылар бо чылы сельпоун мага-зинеринден дараалганын 60 ма-шиналарын сатып алганнар.

4. Ажалга кассаларында салышкыннар өзүп турар

Ажалчы чоннарны чагай бай-далы чыл келген тудум белин, оларны ашма оругалары өзүп ту-рар. Ажалга кассаларында салык-чыларын санынын болгаш салган түннерин ургучу көүдөп ту-рар ол дугайын херечилеп турар-дыр.

Районда алды ажалга кассалары амылган турар. Дөрт айларын дургутунда оларда салган түннер 1076 муң рубльге немей өскөн. Ажалга кассаларында салыкчы-ларын саны ол-ла үеиң дургут-унда 22 хуу көүдөп.

5. Чаа черде

Чыл бурунгаар Беянын хойжу совхозунга Кемерово областан анык болуп механизаторлар чедип келгенер. Чаа черге быжы-биле сууржуп алган, аныктар куш-ажалчы аларын кыска хуусааны дургутунда-ла чедип алганнар.

Тракторист Анатолий Осокин онза аки ажалдан турар. Чер ан-дарыгаламга ол хүн бүгү ийи бол-гаш ийи чартык ажал норманы, чамдык хүнерде харын үш-даа норманы күдөсид турар. Александр Зеленов эалечке ийи онаалганы ба-за күдөсид турар.

6. Ховуларын ажал-ишчиле-ринге кино болгаш концерттер

Районун культура бажынары болгаш кыда клубтары беш агит-культурадаларын тургускан. Олар хову турлагарында болгаш чуртталгалың черлерге концерт-терин барып көргүзүп турарлар. Беянын болгаш Табаттын культу-ра бажынарын коллективтер, хо-вуларын ажал-ишчилеринге эки тургускан программалыг концерт-тер көргүскөн. Агиткультурадалар-нын киржикчилери беселаларын чо-рудуп, «Дайын хуудустарын» үндүрери организаста, хана со-дунарын редколлегияларынга ду-залашкып турар.

Райкускомуну культура киди-ни трактор болгаш хову бригадалар-нын турлагарында уран-чечен болгаш кыда ажал-агый кинола-рын көргүзери-биле машиналыг кө-жүп чорутуу кинону ховука чо-руткан. Районун бүгү колхозтарыга болгаш совхозтарыга ол четкен турар.

Экзаменнерге белеткелдер

ЧАДАНА. (Телефон-биле). Хоорайнн №2 ортумак школында шийчиринин болгаш доозарын экзаменнерге кже-ишкенин белеткелдерин чорудуп ту-рар.

Интернатта болгаш школада консульта-ция чорудар тускай өрөөдери белет-келген. Ында өрөөнчилеринг катапалы-кын чорударына хергелер бүгү-ле көр-гүзүлгө материалдары белеткелген. Ажаз башкылар хүн бүгү ийи шак иштиде консультацыйн чорудуп турар.

ТЭДЛИ. (Телефон-биле) Бай-Тайга рай-онун Сталин атыг колхозунун ажал-ишчилеринг уруларын болуңу төртүн-чүг колхозунга ортумак өрөөни чедип алды алганы болганнар. Бо өрөөндө чылында ажаз онту классты ажалташ. Ынчанга он бир-ле дугайында өрөө-ничилер доозарлар, олар ам доозарын экзаменнерге белеткелдерин колдунула доозуп турар. Ол ышкан школын 7 класстын 50 хире школычалар до-озар. Оларнын дыка хойу школын до-озаа колхозка ажалдаар күзелин илере-дип турарлар.

Мычазлаако өрөөничилер школын чедилгенин доосун дөдө, экзаменер белеткелдерин үеинде школа болгаш интернатта бүгү дараамчалыг байдалар-ны тургускан. Консултация кылдыр тускай өрөөди дерип, шимөө. Ында башкылар эалечип дежурылган турар.

Номчукларын биске бижеэни

БНИ-ХЕМ. Сесерил чедип чыл школынын 1967—68 өрөөндө чы-лында олар мыжын «Тилдегелер» хойхоз бурун белеткен. 450 кубометр ышты хал тургускан. 125 кубометри школа чамында экелеп дужур-ген.

4. Шагдар

УЛУГ-ХЕМ. Жланов атыг колхозун хойжу-зу Соскал артыг тур-густунганга бээр хой кадарып келген, бо ара-лында 3000 ажал хура-ганын колхозунга өс-

туруп берген. Хойжу бо чылын 100 баш хойдан 105 хураган, хой бү-рүндөн 2,5 кг дук аларын хүлээнген. Оон хоо ам төрүп эгелен. Баштайгы төрүтүгөн хураганнар менди дору-гуп турар.

М. Момбей-оол.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК. «Кы-зыл тараачын» колхозта дөрт өрөөл божулга ба-жыны ажалттыган. Бо-жулга бажынын бүгү херекселни районун кал-дык камгалаа кидизин хандырган. Уз бажыны

дерип кылырынга Хө-дөргөй көдө Совет 800 рубль үндүргөн.

М. Дугаржан.

ӨВҮР. «Совет Тая-нын 5 чылы колхозтун мал кажаалары тулар тудулгалары 410 баш ирт турар кажааны ту-луп ажалгалга кирген. Кажаалар тудуула ажалдан турар колхоз-чулар Дамыр-оол, Дам-дын, Эббек, Чамзырыл олар норманын 1,5—2 катал ажыр күдөсид турарлар.

Н. Тамдын.

Хоорай пионерлеринин слёду

Чурукта: Пионерлер байырлыг чыскаалда.

Анык пионерлерин В. И. Ленин а-тыг организацинын тургустунган-дан бээр 35 чыл болган онга хоорайнн пионерлери болгаш школычалары дыка үр белеткенип келгенер. Бо улуг байыр-лакта белек кылдыр уруугар боттарынын школыларын девискерин ногаан-чылып, чагайылар талам-биле улуг ажалы кылганнар. Чижөө, үстүкү клас-сарны өрөөнчилери болгаш пионерлери чүткө ортумак школыларын девискер-инге бешин 1000 ажал мыштарын, 4200-тен хой ажал-бүгү чадаа үнүштерин олутуп, хой-хой чечектер клумбулары кылган болгаш школынын чамында дур-жулга үчүстөктарын улам-на экижи-ды кылган алганнар.

Ылангыя №7 школага улуг ажал чо-руткан. Ында чүткө чадаа үнүштерин бешин 700 чедип олуткан. Ол мыкаш №1, 3, 10 школыларын пионерлери бол-гаш школычалары база эки ажалданнар.

Оон алдыга уруугар школынын ба-жынарын болгаш үрелген стол, сандай-ларын, дериг-херекселдерин сентээр-лар. Кызылдың №1 ортумак школында бир серия өрөөнчилер солуг туткан бол-гаш школын бузуп, чугайлаарлар. Ин-дыг ажалдарын №2 школын өрөөнчи-лери база кылдылар.

Хей-хей школыларын өрөөнчилери Октябрьн 40 чылынга ажал-бүгү бе-лектер белеткээр хүлээлге алганнар. Аян-чорук кылып чоруп өрөөнчилер өө-редилгеге хергелер ажал-бүгү чүдүлери

гербарийлерин чыыр, а школын дур-жулга үчүстөгү ажалдаар пионерлер школыныга чечектерин өстүрүп бээрер. Кызылдың школычаларын слёду чыл санында болуп келген болгаш уруугар анда улуг өөрүңкүлүг-биле киржиң ту-рарлар. Май 19-та болган пионерлерин слёдунга Кызылдың ийи муң ажал пи-онерлери киржиң. Слёдтук байырлыг ажалышкыныга бичин ленинчилеринг улуг өңүктери—аэропорттук, хоорайнн харылгаа конторанын комсомолчулары оларга байыр чедирип чүве чугаалаан-нар. Слёдтук киржикчилери областы пионерлеринге кылтыргыч хүлээп ал-ганнар.

Байырлыг ажалышкынын соода слёдтук киржикчилери чайганыр черге ойнаа болгаш «Илья Муромец» деп өң-тук чаа кинону көргөннар. А париты-лап келгенде эң дөдө пионерлер одагы кымысканнар.

Слёд болуп турар үеде чамык четпес чүдүлөр база турган. Хоорайнн 270 башкыларын 20 хуу хирин бешин слёдка киржиң. Оон түнелинде ода-га чугула чогур чүдүлериң програм-мы күдөсидиң болгаш одагың ажал-ишкыны организаста чок болган. Аэро-порттан комсомолчу Т. Соколов стади-онга ракетка-биле чырдыр хүлээлгелг тур-ган, анда шуут келбөөнине пионерлер дыка хомудулар.

Г. САБИРЗЯНОВ.

Аныктар фестивальдары

ТОЖУ

Тоора-Хем суурну долгунган дыттар, халыктар болгаш өске-даа үнүштер но-гаарарып, суур чайгы хевин кетиниккен.

Майнн ол магазын хүнериниң би-рөөнине районун анык өссенин чы-далы назарын байырлыг—бирги фести-валь бооп өрткен. Ажаз районун кыда ажал-агый артылдерин, Сыстыг-Хем ыш ажал-агый чериниң аныктары кел-генер.

Районун бирги фестивалы стадионга болган. Чер-черден келген аныктарга фестиваль өрттериниң оргкомитетинин таргаш, СЭКП-ниң Тожу райкомунун секретары эш Бадаа байыр чедирге.

Оон дараазында районун анык ажал-ишкынын фестивалын тугун анык башкы Е. Шинкина, колхозчу М. Доржу, тер-гени өрөөнчиг Зоя олар көдүргөн. Ол болза, пестерде ажал-бүгү уламын-нан аргып турган кылган ийи бажын, кишти болгаш динин хевирлөөн тук болуп.

Дүштөн сонгаар культура Бажыны-га чер-черден келген бот-тымын уран-чүдү коллективтериниң концерт көрдү-дери болган. Уз көрдүгө бирги черин «Майнн бири» колхозтук коллектив алган. Ол колхозтук төлөөкчилеринг кеткен хевин бир аай болгаш онза көү-түт болган. Национал хөгжүм ишлге көл-хоочу Сарыг-оолдун улустун элөөн хой марларын күдөсидиң көрүңүлөр сеткил халып дыналар. Ол-ла артылдер Шой-лактын «Кожай болгаш чалча» база он-даа өске басаларын шимчешкы-биле чугаалаанн чыгаланнар дыка сонур-ган. Колхозчу Гыла Кол ол черде негп-рөөн улустун ыры «Чамы-Хемин» дыка ыш ырлаан. Фестиваль болгаш чурук чоруп эгелеп чорудуларынг дөлгелгенин.

УЛУГ-ХЕМ

Сталин атыг колхозтун аныктары областы фестивалыга өрттөп белеткенип турарлар. Артылдеринг бот-тымын уран чүдү коллектив хову турлагары-нга, фермаларга, колхозтар төвүгө бо-дунуң элөөн каш концерттерни көргүс-көн. Ол бүгүн комсомол эте организаци-нын секретары эш О. Дас-оол, кыда клуб өрөөнчилер Оян Унда олар эки организастааннар. Мурнууда ажаз шилер үндүрбей турган болза, ам ший өлгү-мүнү киржикчилер «Тилдегелер», «Азааш-кын», «Чугула херек» дөдө ышаш бир көжеге шилерин көргүскөннар. Ыла-гыя О. Тас-оолдун, Оян Лиданын, М. Пр-бийеинн, К. Эрес-оолдун, В. Түдүштүн «Чугула херек», «Азаашкын» деп ши-лерге ойнааны көрүңкүлөргө дыка солун болуп турар.

Оон ынай фестивалга чаа-чаа ырлар-ын, шүлүктөрүн, хүнүн амыдыралы-биле холбашкан шоудуларынг вокамы-тарын белеткен турар.

СУД ЗАЛЫНДАН

Бөлүк оорларны шийткени

Хей-нитипин хергелгени өрөөн К. Оян, Б. Ажан-оол, Д. Кунгаалай олар-нын херөөн Эраин районун улус суу-дуп шийткен.

Тес-Хем районун Самагалдай көдө Советинн хаматтары К. Оян, Б. Ажан-оол, Д. Кунгаалай олар 1956 чылдын декабрь айда Тес-Хем районунун сла-зында ажалдан турган аш-чөм сла-зында 3 шил спирити оорлааннар. 1957 чылдын марта олар амдажаан байдал-биле районун закучоочуларын 16 шил спирити оорлаанын ислеге оларын илере-ткен. Уз оорларын херөөн Ч. Чыртан, П. Увэнай олар башы, оларнын ара-ганын ижиң турганнар.

Д. ДАВАА.

Редатор К. С. ШОЙГУ.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетиникин кудумчуу, бажың №3.

ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторун 3—62, редакторун ораалчынын, иштики

информация кидизиниң — 3—88, харымсалгалыг секретарынын, культура болгаш

амыдырал кидизиниң 4—98, партиянык амыдырал, пропаганда, үчүтүр болгаш транспорт, көдө ажал-агый кидистериниң 3—68, чагаа кидизиниң база бухгалтериянын 3—65.

Культура өрөөнчилер типографиясы.